

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУН илеткелиниң уланчызы

Бедлерди чутула ужу-дузалам болуп турар. Чернил кезиттеринче дамыларын, аажок улут суг бассейнеринде биологтук болжол минералды кулаварларын ашылаарынын аржамы-биле чиг-оттерини үер дестери перспективти планда дыма калбары турар.

Бүгү чурту электржидеринин көчүгү улут ужу-дузалам Программаның төлөмдөлгө айыттыган. «Совет тургундугуна электржидеринин коммунизмин үндөткөнүнүн түшүнүгү» деген чыгарыштар чыгарып берилген. Б. И. Ленин чыгарыш. Балбак электржидеринин ленинчи идеясы — коммунизмин экономикасын тургузарынын программасынын кол өзөс.

Владимир Ильич, чуртун экономикасын комплексилет хөгжүдериңи бирги планын — ГОЗПРО планын чогааткан, ону партиянын ийги программасы деп асаан. Электри энергиянын бүдүрүлгөни чыда 8 миллиард 800 миллион киловатт-шак чедир кулаварымы көрдүнгөн турган. Ол план хууса бетинде угулганын. 1947 чыда-ла бистин чуртуу электри энергиясы бүдүрү талазы-биле Европача бирги черин болгаш делегейге ийги черин өзөс.

1960 чыда болу электростанцияларын күчүзү алаан алды миллион чедир чүс муң киловатт болуп турган. Бис энергиянын чаа-чаа үер дестери болгаш ону үч дүрүп аларынын чаа-чаа аргаларын шийтөөлү аларыңче бар чорутуу бис. Энергодегилеринин аяктык кылдынын көргүзүп дүргөн бедитпешкан, энергиянын өсөс кезилерини электри энергияныч дөрт шилдиринини айтырын шийтпирлерин улут ужу-дузалам болуп.

Электри энергиянын бүдүрүлгөни мурадыр хөгжүдериңи Чингине перспектива баш буртуңар көрүп турар. Он чыда ажалдап кылдыганын 1980 чыда 2 триллион 700 миллиард — үш триллион киловатт-шак чедир бедилери, тодаргайларга 1960 чылдын дөңдөлгөдөн төс-өн катап ашаан турары төлөмдөлгөтөгөн.

Бистин чуртуу 1980 чыда электри энергиянын бүдүрүлгөни чүгө хөгжөдериңи талазы-биле өзөс, харын кижиле бурууна өнөштур алырга киловатт-шактын санынын талазы-биле четтеш өртөр ужурут.

Электри энергиянын бүдүрүлгөни ол хире өзүдөдөдөгү түшүнүгүнө транспортун, көдө ажал-агынын, хоорай болгаш көдө чоңуну амыраларынын массалык электржидеринин калбак боттамалыгы алып. Бичангаш бүгү чурту электржидерини улус ажал-агынын бүгү амыраларынын хөгжүдөсүнө, техникти депшилегини оруу-биле чуртуу буртуңар шийтөөсүнүн башкарычы ролю ойнар алаар.

Мында улут чагай, бөдүлү-ла сагыш-сеткилд сергедип көр планлар-дыр, эштер! Бистин Төрөн чуртуууууу кырында коммунизмин хүнү бөдүлү-ла хүнөп келген!

Чуртуу калбак электржидеринин ленинчи программаның күчүдөсүнүн хандырар туудуну планын партия болгаш чоң жакшы чокка боттамаларына бурун шийтпирлиг.

Бүс күжү-биле ажалдаар болгаш гидравликти өң улут электри станцияларын туудуну чикеш схемалары планнашын органдарында ажалдап кылдыган. Ол схема электри станцияларын туу-тууна хамараштар өң-не хынамчалык көрдүнгөн турар. Техникти депшиле улам ийди өзөс өсөс өскөрлөшкөдөдөгү мааа кийер.

Чөөрб чыдар дүргүзүдө улут күчүдү 180 гидроэлектростанцияларын, районларын туу-тууна үш миллион киловатт чедир күчүдү бус күжү-биле ажалдаар 200 кире электри станцияларын, а ол мышка улут-улут 260 теплоэлектростанцияларын тууп тургузар алаар.

Чөөн Сибирге Братск болгаш Красноярск ГЭС-терини туудун дооранды алырга, Аларга болгаш Енисейге Саян, Усть-Илим, Богучаны, Енисейск, Осиповск, а ол мышка Алматы-Тунгус дөң мышка күчүдү электри станцияларын 1980 чыда чедир тууду тургузар көрдүнгөн. Оларын туу-тууна күчүзү дөрт миллион киловатт ажал болуп.

Он алдыга, Калк-Ачинск бассейнинин көрү дажынын баазасына белик камналгалык делди улут күчүдү бус күжү-биле ажалдаар ийи электростанциялар. Красноярск районунга — Шатское-Боготольский болгаш Канск-Тайшет районунга — Ирша — Бординини үш-үш миллион киловатт күчүдү электри станцияларын тургустунган турар.

Ортааы Азияга электржидеринин хөгжүдөсүнө-дө, ирригацияга-ла комплексилет ужу-дузалам улут гидроэлектростанцияларын тургустунар. Оларын аразында Волга-хемте Нуретин болгаш Рогунун, Нарин хемте Токтогулга болгаш Тугустораууу электростанцияларын бар. Казахстага өзөс каш улут электри энергетика болуп кирер. Саратов, туу, Нижне-Волжский болгаш Чебоксарини ГЭС-терини, база хамте ийи электростанцияларын тургустунар, оларын алдында ажалдаар ийи электростанцияларын тууду доостур. Чуртуу Европа кезонини чангыс-ай энергетика системанын алды миллион киловатт чедир күчүдү Алматы-Омск ГЭС болгаш энергетика база бөс. Он алдыга Саратов, Сталинград, Горький районларынга, база Куйбышев-Уфа-Оренбург районунга бус күжү-биле ажалдаар өзөс каш күчүдү электростанцияларын тургузар көрдүнгөн.

Бүс күжү-биле ажалдаар күчүдү электростанциялар Совет Эмиленин Европа кезонини төп болгаш төп кара көрүңүрү районларынга, Москванын муруну болгаш соңу-чөөн талааларын, Украинанын Киев, Кировград, Николаев районларынга, Добасска, Латвия болгаш Белорусияга тургустуну келер. Кавказын энергетиканын хөгжүдөсүн суг кулаварларын болгаш энергетиканын өскө-дө үер дестеринге даңыр алаар.

Планын боттамдарынын түшүнүгүнө улут Волганын болгаш улут Днеприни айтырларын дөң мышка чутула айтырлар шийтпирлеткиңер. Ол өзөс өсөс капитал салымшыкынын негеп келири чутула. Ичылда-да олор шоолу үр өсөс үе иштинде дөң өткөдөгүн турар. Волга-Бамск болгаш Днеприни гидроэлектростанцияларын чик өртөкти электри энергияны бүдүрүп турар. Заволжский болгаш муруну күчүдүн чөөрб миллион ажал гектар калдык чедир болгаш муруну таварыларын магалаттыган турар. Повесния болгаш Прибалтианын дөрт миллион ажал туудуу чедирини курдап болуп арга туруп келер.

Чуртуу соңу-барын таламы болгаш өскө-дө районларын күчүдөдөгү улут шуужушкуну, а ол мышка Балтыр Далайга чоруп турар чүктер ийичи Гибралдарын таварып, Вара Далай порттарын дамчытыр чөр ортуу Далайга, а муруну чүк районларын — Днепрелет, Пятка болгаш Нева дамчытыр — Балтыр Далайга кирип болуп. Чөр ортуу Далай чөөн таламы өзөсчө орук барык-ла ийи катап кызылар.

Партиянын Программасы машина туудушкунун аажок улут хөгжүдө деп көрүп турар. Чүгө ол байдала комплексилет механизациянын болгаш автоматчылыгынын төлөмдөлгөтөгөн планын боттамдары болуп. Бедик бүдүрүчүдү болгаш камналгалык машиналарын, приборларын болгаш аппараттарын хөй-хөй хевирлерин, автоматтык болгаш радиоавтоматтык ажал-буру хереселдеринин массалык бүдүрүшкүнүн тургузар, Улетпирге, көдө ажалдаарга, туудуа херетик машиналарын сайырагалашкан системанын тургузар. 20 чылдын дүргүзүна машина туудушкуну болгаш металл болбазырадыр 2.800 каш бүдүрүлгөдөгү чуртун чөөн чүк районларынга колдаш туулан турар. 1.900 арты бүдүрүлгөдөр — аде чаартыны тургустунган турар. Ол чорук машина туудушкуну болгаш металл болбазырадыр улутурун продукция бүдүрүлгөни ийги хөгжөдөсүн 10—11 катап, он иштинде автоматтык болгаш чарык автоматтык шугунарын бүдүрүп үндүрүп 60 ажал катап көндүлөр арганы ол бөс.

Химияны индустрия оңа ужу-дузалам болуп. Оң продукцияны 20 чыл иштинде номенклатураларын дүргөн калбарышкан, 17 катап кире өзөс. Полимерлер химиясы кал баа-биле өскөрөс. Синтетикти чуктарын болгаш пластикти массаларын бүдүрүп 60 катап кире көндүлөр турган. Калбак хөгжөдө бараанынын бүдүрүлгөни оңа ужу-дузалам кылдыл болгаш синтетикти волкочуну бүдүрүп үндүрүп барык-ла 15 катап кире өзөс. Минералдык хемши-дирлерин бүдүрүшкүнү 9—10 катап көндүлөр алаар.

Аар үлетпирини отуура чүгө болгаш металлургия иштинде кылды чутула адырларын кол перспективда улут кичөөгөйи салып турар. Отуура чүгөдү бүгү хевирлерин бүдүрүп барык-ла 4 катап өзөс. 20 чыл иштинде газ тымыжын 14—15 катап улутурун болуп турар, а хөкүр даш тымыжы—1960 чыда 513 миллион тонна тургандан 1980 чыда 1 миллиард 200 миллион тонна чедир көвүдөр. Нефти тымыжын 1980 чыда 690—710 миллион тонна чедир көвүдөрүн төлөмдөлүп турар. Нефти тымыжы 1960 чыда СССР-ге 148 миллион тонна, АКШ-ка — 348 миллион тонна турганын дөңөп көрүңгө чутула калды.

Кара металлургия чыда барык-ла 250 миллион тонна хөгжөдөсүн кол өскөрүлөр арганы хандырар ужурут. 1960 чыда СССР-ге 65 миллион тонна, АКШ-ка—90 миллион тонна каны өндүргөн. Ам төс чыл өртөргө-ле Совет Эмиленин кам-эмилеринини АКШ-ка кам өндүрүшкүнүн амы дөңдөлгөсү 55 миллион тонна кире ашкан турар. Каш бүдүрүшкүнү дыма белик дөңдөлгө чедир болурууу экономикастерини саналгалары көрүңгөн. Ийди болза-да бис амдыкыла 250 миллион тонна чургайын хөгжөп алган бис. Кара металлургия соңу-барын бүдүрүшкүнүн дүргөн хөгжүдөсүн, металлдын шынарын бедилеринге болгаш ону камнаарына, машиналарын чогадып кылырыга болгаш бедилеринге чедипшилер өзөс саным каны чарыгдар арганы берип болуп. Ийичи металлургияны калбарынын планыны туу-тууна аде көрдүңгөн туруп болуп.

Электроэнергетика, химия, электроника, прибор тууду, атомугу болгаш космичти техника, дүргөдөгү транспорт шыма дүргөн хөгжүп турар ийди адырларын негелдери барымдалааш, металлдын ийги баазасына өңүт металлургия бөт-декини өзөр ужурут. Металлургиянын шынарын өскөдөр өңүт металлургия; ковар металлургия болгаш чарык дамчытычы материалдарын бүдүрүп үндүрүп көрдүрүп херек. Алюминияны херектеди оңа калбар.

Тууду материалдарын бүдүрүп дүргөн темпелер-биле хөгжүдөр алаар. Цемент бүдүрүшкүнү 1980 чыда 235 миллион тонна кире болуп, азы 20 чыл иштинде 5 ажал катап көвүдөр.

Келир 20 чыл иштинде улутурун херектеди чүдүлери бүдүрүп үндүрүп турар бүгү адырларын продукцияны беш катап кире өзөр ужурут. Чикээ, 1980 чыда чедир чыда бүдүрүп үндүрүп 20—22 миллиард дөңдөлгөн метр чедиршкан, пестер бүдүрүп үш катап ажал, хөм ийиктер бүдүрүп чыда бир миллиард өң кире көвүдөдөгү төлөмдөлгөтөгөн. Оларга негелде дүргөн өзүп турар култура-амыралды херектедери бараанынын бүдүрүп 10 катап көвүдөр. Анаа чик болуп ажал-чөм улутурунга капитал салымшыкынын дүргөн болгаш азы шийтөөлү азыры, чүс-чүс чаа заводдарын болгаш фабрикаларын тууду негеттирер. Улус херектедери болгаш бажын херектедери чүдүлери дугайында, амдыралга херектеди машиналарын дугайында, совет кижилерин амдышалын ийичиди база каластап турар бүгү-ле чүдүлөр дугайында сагыш салымшык болза металлургия херектедери дугайында сагыш салымшыкында өзөс өсөс болуп ужурут.

Эштер! Бүдүрүлгөни коммунизти ленинчи чедип алырына күш-ажалдын бүдүрүшкүнүн шийтпирлиг ужу-дузалам бурун билген турар ужурут бис. Нитилел хөй-ажалдын бүдүрүшкүнүн бедилери — бистин депшилегичи хөгжөдөсүн болгаш кижилерин амдыралын ленинчи дөңдөлгөдөгү чутула үер дөү ол-дур. Айтырынын он өскөр калчандыр-ла тургузары — хоозун маняло-разын ийги бүдүрүшкүнүн ийи ажал катап, ээтти барык дөрт катап, сүттү барык үш катап көвүдөдөгү Программанын төлөмдөлгөдөгү.

Көдө ажал-агынын хөгжүдөсүн перспективаларын барымдалаш улутурун херектедери бурун хандырар төлөдө, чөкө кире, калдык продукцияны бүдүрүп ужурут бис ийичи? СЭКП ТБ-нын даасканы-биле күрүңгөн экономикасти Чөвүдөн чөккү чөөрб чыдары бистин чуртуу-туу чедип алып ужурут бүдүрүлгөни ол хөгжөдөсүн санжалгаларын кийрген. Ол санжалгаларын көргүзөй.

Бистин улутурун хөгжүдөсүнүн ийги перспективаларын ийди. Бу бөдүлү-ла дыма улут перспективалардыр. Ичылда-да бис бажын-биле билер бис: ботун план болуп турар чүдүлөр, даарте боттуг чүгө болуп бөс. Анаа магалдыл-бистин партиянын болгаш улустун, мзадыр улустун шийтпирлиг чоруу ол!

2. Көдө ажал-агынын болгаш көдөгө нитилел харылзааларынын хөгжүлдөсү

Эштер! Болхоз тургузууну тилегезини болгаш көдө ажал-агынын социализти системанын бадитканынын түшүнүгүнө көдөгө болгаш социал-экономикти болгаш политикти өскөрлөшкөдөгү бистин партиястык Программанын төлөмдөлгө ханым-биле тодаргайлаан. СССР-ге көдө ажал-агынын социализти системанын тургусканын бистин партиянын, бүгү совет улустун төгөүдү тилегези болуп турар.

Ленинчи партиянын улутурун-биле ажалын аны революцияны өскүткөн турда, большевиктер тараачын ийи-тирени шийтпирлеп шылаш деп, бодуун дилинде черилден тараачын калач-да салдымыс, хуу тараачын коллективчи тараачын кылдып кижилери болдымыс деп идея-биле дайынын кордап турганнар.

Ичылда-да дайынын идегели иш мышка сандал берген. Владимир Ильич Ленин бодуун гениалды кооператив планын чогадып кылган. Ол планын улутуруга болгаш, партия миллион-миллион тараачынын чаа амдыралче көдүргөн. Андазынын социализти ханы эзи хуунуң дилиндедери араачын чүгө түдүшүп тарыпкан өзөс, харын база тараачынын хуу өңдүрүк угаан-медерели өскөртөс. Ичылган бис ботун ам көдө ажал-агынын өдө тургузушкунуна, черин миллион-миллион ажал-ишчилерин коммунизти тургузушкунуна кириштирер талазы-биле ленинчи идеяларын тилегезини херекчелери болуп турар бис. Маадырлыг ажалын ажал-биле калы чоруп турар болгаш чаа амдыралдын ийдиелги тургузушкуну болгаш чаа тараачын кижилерини боттун партияныс дүрүм өзүлөр чоргаранын болуп.

Улетпир-биле болгаш өң шалымчы күжү — аар ийи-тирел-биле калы—СССР-нин көдө ажал-агынын кризистер болгаш силгилешкөөр билбес күчүгү социализти экономика болуп турар.

Ленинчи кооператив планынчир бирги кезон күсеткен бис — тараачынын колхозтарын орунче өргөлдүргөн, совхозтарын калбак четкинин тургускан, колхозтарын болгаш совхозтарын быжылган бис. Ам бурунгар чаа шийтпирлиг баазымы кылар — бүгү колхозтарын болгаш совхозтарын четкелешкенин хандырар, оларын бүдүрүлгөни коммунизти төлөтүп дөңдөлгө көдүрүп ужурут бис.

Коммунизти тургузушкуну амы үе-чадында көдө ажал-агы талазы-биле кол сорулгалар кылдыр СЭКП-нин санал турары болза:

— улус чоңа бедик шынарыг продукцияларын болгаш улутурун чиг-эттөп абхелинин чедип алып;

— көдө ажал-агынын бүдүрүчү күштерини күчүдү көдүрүшкүнүнө үндөмдөлү коммунизти нитилел харылзааларыне совет көдөдөн чорту шийтпирини хандыр болгаш хоорай биле көдөдөн аразында кол ылгаларын ужулгар.

Амдыралдын, коммунизти тургузушкунуна практикашын ийди үндүргөн болгаш СЭКП-нин Программанын өң чутула чүдүлери болуп турар көдө ажал-агынын хөгжүдөсүнүн айтырларынга доктарын чөпшөрөп көдүр.

Коммунизти партия улут болгаш чагай сорулган — ажалын өзүп турар материалды болгаш културлук херекчелдерин бурун хандырар чаралаан. Ол сорулган чедип алыры материалды бүдүрүлгөни көстүп көрбөн бедик дөңдөлгө негеп турар. Партия он ужурунда Программанын төлөмдөлгө көдө ажал-агынын хөгжүдөсүн улут чагай планын улустун мурунуна калбары берген. Программаны чуталашпашкан, бистин хуу бүдүрүп өң чутула херектер-вистин дугайын болгаш социализти ажал-агынын даартеги хуунуң дугайын база тодаргай чутулаш турар бис. Чо-гум-ла харын коммунизти тургузушкунуну сорулгаларын шийтпирлерини шак мычар көрө деп, В. И. Ленин бисте өөрдүн чорган. 1920 чылдын чынында партиянын IX съездинде белеткел-биле холбаштыр партия организацияларынга чортуган чагаанын Владимир Ильичини бижэни болза: «Бурунгар чоруп херек, бурунгар көр херек, партияны бүгү келжүңеринини нити күш-ажалы-биле, нити күжүңерини-биле бодамчалык болгаш кичөөгөйи ажалдап кылдыганын ажал-агы тургузушкунуна практикаш дүрүдүганын сөздөгү чедир келер херек». (Чо-гаалдар, т. 30, арн 379).

Ажал-агы тургузушкуну ийди практикти дүрүлгө бистин экономикасти планарында, көдө ажал-агынын хөгжүдөр талазы-биле овалгаларга база салдыган. Чөөрб чыдарын дүргүзүдө көдө ажал-агынын продукциянын ийги хөгжөдөсүн үш чарык катап кире, та-

сүт чорту-тур. Бүдүрүлгөни хөгжүдөсүнүн, өлбөсниди тургузарынын аажок улут сорулгаларын бистин мурунуна туруп турар. Ажалдагыларын санынын өздөсүн өлгү хөгжөдөдү болгаш, ол 20 чыл иштинде 40 ху кире өзөс, ол өздөсүн өлгөн улут кезин бүдүрүчү өзөс алырга болгаш хамыктын мурунда чырыдышыкыга база калык камналгалык болуп, өң-биле калы ажал хуунуң кызыралдын база барымдалаап көр, мындай байдала ону канчап хандырарыл.

Салдыган айтырымга чүгө чангыс харын берип болуп — күш-ажалдын бүдүрүшкүнүн чогуура-биле көдүрүп херек. План органдарын санал көргөни өзүлөр алырга, 1961—1980 чылдарда национал улутурун бүгү өздөсүнүн онун тостан ажал көдө күш-ажалдын бүдүрүшкүнүн бедилерини күсөл-биле хандыртынган турар ужурут. Чооку он чылдарда күш-ажалдын бүдүрүшкүнү СССР-ниң улутурун ийи катап кире, а чөөрб чыл дүргүзүдө — 4—4,2 катап өзөс. Ажал хуунуң кызыралдын барымдалаарга, бир ажал шагында кылдыр ажалдын өздөсүн улам бедик болуп.

Келир 20 чылдарда бүдүрүчү күштерин хуваай таарыштырырын улам ийди өскөдөр көрдүңгөн. Ол чорук нитини күш-ажалын өң эки камнаар, бүдүрүлгө хөгжүлгөсүн бедик темпини хандырар, бодуштун чаа-чаа дыма хөй байлактарын нитилелге бараан болуп арганы бөс.

Бүдүрүчү күштерин таарышты хуваай тургузар талазы көрдүңгө турары:

— Сибирге күчүдү одала-энергетикти баазаны, чик өртөкти көмүр дашын ажал-биле азыр чөдөсө, а ол мышка Ангаранын болгаш Енисейни гидроэнергиянын байлак кулаварынын баазанын тургузар;

— газын болгаш гидроэнергиянын улут кулаварларын ажалдаарынын баазанын үндөмдөлүп, Ортааы Азияны өскөрөдөгү бүдүрүлгөни таарыштыр хуваай тургузарын чутула району болуп;

— 1980 чыда чедир Уралга, Украинага, Сибирини болгаш Иракын Чөөн чүкүтү районларынга, Казахстага болгаш СССР-нин Европа кезонини төп районларынга бүгү өздөсүн беш металлургия баазалары болуп төлөдө металлургиянын күчүдү чаа баазаларын тургузар;

— чик өртөкти боду болгаш нефть газын мөңдөткөн районларга химия улутурун улут комплексилери, а ол мышка нефть болбазырадыр улутурун хамыктын мурунда Уралга, Повольжье, Украинага, Соңу Казахста, Сибирге болгаш Ортааы Азияга организастаар;

— Уралдын чөөн талазына районларын машиналарга болгаш дерилдерге негелдери колдууда хандыр арганы бөс машина туудуун күчүдү баазаны ол районларга тургузар;

— СССР-ниң Европа кезонини соңу районларын хөй сүтүк Волганын бассейниче ажал талазы-биле улут ажалдарын боттамдырар, Төп Казахстаны, Кур чөдөр крайын, Добассы болгаш Уралын сүт-биле хандырар, Ортааы Азияга, Волгага, Днепрге, Бугка, Днепрге таарыштырылган суг мөңдөшкөдөгү туудушкуну чорудар, ирригация болгаш мелiorативти чөр ажалын улут хөгжөдө-биле хөгжүдөр.

Бистин улутурун хөгжүдөсүнүн ийги перспективаларын ийди. Бу бөдүлү-ла дыма улут перспективалардыр. Ичылда-да бис бажын-биле билер бис: ботун план болуп турар чүдүлөр, даарте боттуг чүгө болуп бөс. Анаа магалдыл-бистин партиянын болгаш улустун, мзадыр улустун шийтпирлиг чоруу ол!

Бистин улутурун хөгжүдөсүнүн ийги перспективаларын ийди. Бу бөдүлү-ла дыма улут перспективалардыр. Ичылда-да бис бажын-биле билер бис: ботун план болуп турар чүдүлөр, даарте боттуг чүгө болуп бөс. Анаа магалдыл-бистин партиянын болгаш улустун, мзадыр улустун шийтпирлиг чоруу ол!

Бистин улутурун хөгжүдөсүнүн ийги перспективаларын ийди. Бу бөдүлү-ла дыма улут перспективалардыр. Ичылда-да бис бажын-биле билер бис: ботун план болуп турар чүдүлөр, даарте боттуг чүгө болуп бөс. Анаа магалдыл-бистин партиянын болгаш улустун, мзадыр улустун шийтпирлиг чоруу ол!

Бистин улутурун хөгжүдөсүнүн ийги перспективаларын ийди. Бу бөдүлү-ла дыма улут перспективалардыр. Ичылда-да бис бажын-биле билер бис: ботун план болуп турар чүдүлөр, даарте боттуг чүгө болуп бөс. Анаа магалдыл-бистин партиянын болгаш улустун, мзадыр улустун шийтпирлиг чоруу ол!

Бистин улутурун хөгжүдөсүнүн ийги перспективаларын ийди. Бу бөдүлү-ла дыма улут перспективалардыр. Ичылда-да бис бажын-биле билер бис: ботун план болуп турар чүдүлөр, даарте боттуг чүгө болуп бөс. Анаа магалдыл-бистин партиянын болгаш улустун, мзадыр улустун шийтпирлиг чоруу ол!

Бистин улутурун хөгжүдөсүнүн ийги перспективаларын ийди. Бу бөдүлү-ла дыма улут перспективалардыр. Ичылда-да бис бажын-биле билер бис: ботун план болуп турар чүдүлөр, даарте боттуг чүгө болуп бөс. Анаа магалдыл-бистин партиянын болгаш улустун, мзадыр улустун шийтпирлиг чоруу ол!

Бистин улутурун хөгжүдөсүнүн ийги перспективаларын ийди. Бу бөдүлү-ла дыма улут перспективалардыр. Ичылда-да бис бажын-биле билер бис: ботун план болуп турар чүдүлөр, даарте боттуг чүгө болуп бөс. Анаа магалдыл-бистин партиянын болгаш улустун, мзадыр улустун шийтпирлиг чоруу ол!

Бистин улутурун хөгжүдөсүнүн ийги перспективаларын ийди. Бу бөдүлү-ла дыма улут перспективалардыр. Ичылда-да бис бажын-биле билер бис: ботун план болуп турар чүдүлөр, даарте боттуг чүгө болуп бөс. Анаа магалдыл-бистин партиянын болгаш улустун, мзадыр улустун шийтпирлиг чоруу ол!

Бистин улутурун хөгжүдөсүнүн ийги перспективаларын ийди. Бу бөдүлү-ла дыма улут перспективалардыр. Ичылда-да бис бажын-биле билер бис: ботун план болуп турар чүдүлөр, даарте боттуг чүгө болуп бөс. Анаа магалдыл-бистин партиянын болгаш улустун, мзадыр улустун шийтпирлиг чоруу ол!

Бистин улутурун хөгжүдөсүнүн ийги перспективаларын ийди. Бу бөдүлү-ла дыма улут перспективалардыр. Ичылда-да бис бажын-биле билер бис: ботун план болуп турар чүдүлөр, даарте боттуг чүгө болуп бөс. Анаа магалдыл-бистин партиянын болгаш улустун, мзадыр улустун шийтпирлиг чоруу ол!

Бистин улутурун хөгжүдөсүнүн ийги перспективаларын ийди. Бу бөдүлү-ла дыма улут перспективалардыр. Ичылда-да бис бажын-биле билер бис: ботун план болуп турар чүдүлөр, даарте боттуг чүгө болуп бөс. Анаа магалдыл-бистин партиянын болгаш улустун, мзадыр улустун шийтпирлиг чоруу ол!

Бистин улутурун хөгжүдөсүнүн ийги перспективаларын ийди. Бу бөдүлү-ла дыма улут перспективалардыр. Ичылда-да бис бажын-биле билер бис: ботун план болуп турар чүдүлөр, даарте боттуг чүгө болуп бөс. Анаа магалдыл-бистин партиянын болгаш улустун, мзадыр улустун шийтпирлиг чоруу ол!

Бистин улутурун хөгжүдөсүнүн ийги перспективаларын ийди. Бу бөдүлү-ла дыма улут перспективалардыр. Ичылда-да бис бажын-биле билер бис: ботун план болуп турар ч

Эш Н. С. ХРУЩЕВТУҢ илеткелиниң уланчызы

ТН-ның өткөндүна демдегезин ишкан, көзө ажыл-агый продуктуларына бүдүрүлгө совоктарына роль сөөдү чылдарда ондү күштү-биле өскөн. Күр черлерин шигээлди ал турда, уруг хоорайларына баш үлестүр төптөрүн сүт, картофель, болгаш нөзө-биле хандырылган сорулгаларын шигээрден турда совоктарынын артык күжү күштү-биле өскөн.

Мичалжак көзө ажыл-агый бүдүрүлгө совоктарына совоктарынын шигээлди үлестерин эвес болуп турар, механикастаттыг уруг ажыл-агыйларын куралдарына болгаш аргаларын совокторуну долу болгаш эки азымдар кылар төлөдө ам-даа төйүп кылар апарып билдингир.

Уруг социалист көзө ажыл-агыйнын өске бир хевэри болза совоктар болуп. Бу болза В. И. Ленинни амыктаны, миллион-миллион хуу үрүккө тараачын ажыл-агыйларын социализмге шыгач кирериниң оруу. Совоктар дээрге совет тараачынарга коммунизмди шигээлди болган. Чүс-чүс чылдарга тургустуну келген хуу өнүдүрүр чапчыды амык эртенге улуу-биле дузалан, коллективти күш-ажылга болгаш уруг ажыл-агыйны кыды чоорундагы тараачыларын хандыккан. Совоктар хөгжүлгөниң уруг орун эркен. Амык үнөң совоктары — өң бштай тургустунулаан хөгжүлгөниң төлөкү, күш-ажылды организаастарынын деннеди чынык, а хуваалык чөк чирлерин барымдалаар принцип-биле чоорун турган көзө ажыл-агый артылары эвес апарган. Амык совоктар — ол дээрге механикастаттыг уруг ажыл-агый. Партияның ал чоорукан хемчегериниң түнөлдө сөөдү улуу совоктар дыка быжыккан, аларнын ийтелешкен ажыл-агый өскөн, көзө ажыл-агый продуктулары бүдүрери көвүткөн, совоктарының чагай байдык бөдөн.

Чамдык эштер: көзө ажыл-агыйның хөгжүлгөни моон ийди канчаар чооруу — совоктар оору-биле бе азы совоктар оору-биле бе? деп айтырып турарлар. Көзө коммунизм тургузушкуну социалист бүдүрүлгөниң ийи хевирлериниң хөгжүлгөниң болгаш сайырагайлыгынын артык-биле чоорун дээрин партия барымдалаар турар. Ажыл-агыйнын социалист бар хевирин өскө хевирине удурыншыр тургузуу болбас. Совоктар-даа, совоктар-даа артемиңиң чедилшилерин амыктып кыдыр ажылдарынын, ийитиниң бүдүрүлгөни дүргөн калбарынын аргаларын берип турар социалист уруг ажыл-агыйлар болуп. Материалдык дөң аргалары, бүдүрүлгө эки организаастыгын, мергежилди удурутгалыг турда кайы-даа хевир бедик түнөлдө берип болуп.

Бар эвес ам үдө совоктарга боларга хай-хай совоктарга күш-ажылды бүдүрүшкү чынык, продукцияныч ботүзө белик болуп турар болза, ол дээрге совоктар хевир болуун аргаларын дооуп каапканындаа база амык үнөң бүдүрүшкү күштериниң хөгжүлгөниң деннелин дүшпөтөй бергенден ийди болуп турар эвес. Чылдагалары өскөртөн — хамыкты мурунда бүдүрүлгөни организаастагыштыгына, удурутгалына, а ол ийишкениң чедилшилериниң деннелин дилээр херек. Кайы-ла уруг-жугалык кылдар, эки организаастар болгаш тускай артемиңлер бар болуп, кайы-ла бүдүрүлгөни механикастат дугайында сөгит салдыган болуп, кайы-ла амыкчаларының материалдык совоктарынын принцип бар болуп, өзөмкөзүлгөни дүргөн хөгжүлгө боттук байдалар.

3. Улустун чагай амыдыралынын көдүрүлүшкүнү болгаш чонун деннелин чедип алыры

Эштер! Келер чээрби чылдарың дургузунда улустун амыдыралың тургалыгынын деннелин өскө кандык-лаа капиталыст туртуулаан ырак бедикке четкен турарын чедип амык болгаш материалдык база кулдурут чагайлыктарынын алышынын чедип алырыңа эрежок чугула байдаларың тургузар деп, уруг сорулган СЭП сапын турар.

Баштайгы он чылдарың дургузунда бөин совет кижи-лериниң бугу кезетери чедимчи амык болуп, материал талазы-биле хандырылган турар. Мичалжак коммунизм ийди-ле бүрүткө хамаржыр айтырыгың талазы-биле болу-дун артык күчүңү капиталыстың мурунга көрүтөр. Кижилериниң чедимчи хандырылганы төгүдө бир-ле дуга-рында бүрүн болгаш шугу узуутканын. Ол болза, чаа ийи-тиелди кайгачыктыг чедимчаны болуп. Ийди сорулган чыгыс-даа капиталыст чегү салып шыдаас.

Амыдыралың ий-не белик деннелин совет улустуң чеди-п алыры ийи кол байдалар хандырып турар. Бирөөдө, күш-ажылды бүдүрүшкүлүгүң, бүгү-ле национал орулганың болгаш ийи бүдүрүлгөниң капиталыстың артыгында ажыл турар өздөң. Ийди, өзүп турар бүдүрүшкү күштер-иң болгаш ийитиниң амык-байлаларың бугу улустун эр-ге-ажыктарыңа амыкчаларың. Мичалжак «улустуң чыгы-да» дээр үлө-биле доктаатылгын тургустунган эге-сан чок рекламдык буржуаз төлөкчүлүк чүгө улус массаларың мегелээриниң эччелгил орадымышкыны болуп тур-дула, эбелештирилди коммунист программасы болза, быжык фундаменти салдынып турар.

Аар улустуру болгаш улус ажыл-агыйның өскө-даа амыдыралын улам ийди хөгжүтүшкөн турган, улустун амы-дырал деннелин бедилериниң темпелерин дүргөлдөп чорукту чоокку үе ийитинде чедип ал шыдар болгаш чедип амык-даа ужурут бис дээрин партия барымдалаар турар. Чурт-талкы чонук кижи бүрүткө оонаштып санаарга, чоокку он чылдарың дургузунда арың орулга 2 катан, а чээрби чылдарың дургузунда 3,5-тан азыг батан өскөн. ССРЭ-ниң национал орулганынын өздөң болза, чурттагыч чонук арың орулгаларың ол хире бедилериниң үнөр долу болуп тур-ар. Оң чылда хемчээли 1980 чылга чедир 720—750 мил-лиард рубль болуп, азы 1960 чылда тургангайга боларга 5 батан улгалыр.

Улустун чагай амыдыралынын өздөң кандык-кандык кол шугунар-биле чорутканыңа?

Чурттагыч чонук бугу кезетери эки болгаш бедик шы-нарлы чедимчилгени амыккан шыдан турар чорукту бис чоокку чылдарың ийитинде чедип амык бис. Чурттагыч чонук амык бүрүткө оонаштып санаарга он чылдарың дургузунда ийи-чөк продуктуларың хергежериниң дараалы-нда өздөңдө көрүңүп турар: эртин болгаш эгт продуктуларың — 2,5 катан, сүтү болгаш сүт продуктуларың — 2 катан, мал саржаан — 1,5 катан, үнүштер үдү — 2 катан, да-га чаа тургаларың — 2,2 катан, балыкты болгаш балык про-дуктуларың — 1,5 катан, чигири — 1,5 катан, ногааларың болгаш бахчи культуларың — 2,3 катан, чиркестер болгаш каттарың — 5 катан, ийи хабты болгаш картофельди чег-ге хергежерлер бичи өскөтөн турар. Ол чүгү дээни ол диле, чедимчилгеге ий-не үнөң болгаш белик сарттуг продукту-ларың бот-денниң эер дээни ол. Хөй-ийитиниң чедимчи-гези бугу хемчээлди хөгжүдөни алыр. Чоокку он чылдарың ийитинде оң хемчээли 3-тен азыг катан улгалыр. Чедимчи бажынарга кылып чирпи-биле дөңгөлөргө ол чоорту кол черин өскөтөн турар. Стодаларга чедир өртө доктаама чилгээр апар.

Чоокку он чылдарың дургузунда бугу совет кижилер ийи хергежерлер эдилелерин четчир санны-биле сазып ал болуплар, а дараазында он чылдарга олорга негелдер долу хемчээл-биле хандырылган апар. Планиал көргөниң бугулар чурттагыч чонук кижи бүрүткө оонаштыр санаарга, 20 чылдарың дургузунда хергежерлер хемчээли мичаар улгалыр: ийди болгаш хөй аймактың талазы-биле — 3,5 катан ийди, култура-амыдырал эдилелериниң — 5,5 катан, медаль бүдүрүлгөни 6—8 катан улгалгыры көрүдүп турар. Чурттагыч электрик болбазын мажы-на-чедимчилгеге үндөмөстөгөн, амыдыралың эскерт-жилдиге боттаныр.

Хоорай болгаш көзөдө күрүнө база кооператив салдынып үрүктөп сазар бөзө саарыгалыгың хемчээли (денне-тирлп көргөн өрткөрт-биле аларга) он чылдарың дургу-зунда 2,5 катан, а 20 чылдарың дургузунда — 5 катан өскөн. Хөй-ийитиниң хөп чурт черлеринде, хөп аймак, ийди болгаш култура эдилелериниң септээр эскерткелдерге

иля совоктар-даа, совоктар-даа чечектеп турар. Көзө шугу-ла бугу черлерде бар дээрин оон-биле чергелешт-р, демдегезиң чугула.

Көзү чөвө болза бүдүрүлгөни эки организаастарыңа, амык үнөң техникасты, артемиңи чедимчилерни билдиг ажылдарыңа, анда үндөмөстөгү күш-ажылды улам бедик бүдүрүшкүлүгүң чедип алырыңа совоктарга дузаларыңда болуп турар. Кошкак совоктарың калбар-биле — совоктаргалары-биле, бригадирлер-биле, көзө ажыл-агыйны тус-кай артемиңлер-биле быжыккары чугула. Сорулга чүдө дээрге, бугу совоктарың мурунчак совоктарың деннелинге чедир өрт тырттарыңда болуп.

Совоктарың быжыккаар болгаш хөгжүлгө дугайында кү-рүнө уруг сөгит салып турар. Ботунуң эччөлдө совоктар бүдүрүшкү имматын хөгжүлгөни болза: күрүнө планирнын ийитини чөгүлөдөр, бригадирлер болгаш өскө-даа ийити фон-дуларың улгалгыры, оларга күш-ажылды бүдүрүшкү-лүгүң өскөниң хире-чегерил-биле совоктарың амык орулгалары бедилерин хандырып болуп.

Көзө ажыл-агыйнын моон соңгаар хөгжүлгөниң, көзө ажыл-агый продуктуларының эбелешкенин тургузарының сорулгаларын шигээрлеринде, көзө социалист кол бү-дүрүлгө болуп совоктарың роль улам өскөн. Бистер совоктарың тараа, хөмөң, эт, сүт, дүк, ногаалар, фруктулар, шай бүдүрүлгөни талазы-биле бичи чегерил фабрикалары кыл-дыр хуулулар ужурут бис. Ол ийишкени, совоктар чүгө бү-дүрүлгө организаастарының талазы-биле үлестер-чике эвес, ханы амыдыралды, культураны, кижини коммунист буга кижилерин организаастарыңа база үлестер-чике болуп чугула.

Совоктарга болгаш совоктарга бүдүрүлгөни хөгжүлгө-ниң база олорга ийитиле харышталарының сайырагай-жылгалынын үнөңдө бүдүрүлгөниң болгаш хуваалынын ком-мунист хевирлериниң шигээрлериниң артык ажылды тур-гар эвөң бедик чынык көзө ажыл-агый көдүрүлгө бөр. Бу сорулганы чедип алырыңа материалдык совоктарың ийи-тиелди чугула роль ойнар. Бис моон соңгаар-ла моральдык болгаш материалдык ийди дүштүрөр, ийитилгеге хөй продуктуларың бүдүрүп турар кижилерни шыгач мактар, өң өң күш-ажылды үлестер-чикестерге бедик чүрүмүт, ком-мунист мегелдерди чорукту кижилерди ужурут бис.

Эштер! Бистин партиясың көзө ажыл-агыйны хөгжүлгө-ниң уруг планын төлөкчө турар-дыр. Социалист көзө ажыл-агый кандык ханы байдалыңга тургустуну келген ийи шугу болуп бис. Коммунист партия В. И. Ленинни чыгыштарың удурутга болурушаан, бедилерин бил-ди-ил-биле амык эртин, тараачыларын социализмниң оруу-биле баштап келген. Ам бис коммунист тургузуш-кунуң калбар орунчө бирген бис. Бистин мурунчак ма-галамч перспективалар амыктыгын. Ол болза буржуаз шигежөөниң дөң болгаш десик, күзөнишкени чок, бедил-ер чөк болуп дээни ол эвес бойбайлаң.

Көзө ажыл-агый продуктуларының эбелешкенин тургузар дөң деннелин бис өздөң эвес калбар дөңшери амык эр-тер, хөй ханы айтырыгыңын шигээрлерди ужурут бис. Төгүлүгү уруг дуржулга-биле байлашкан партия тараачы-нарын буржуаз, коммунизм тургузарыңче дилди болгаш бүдүрүлгө баштар.

Чурттагыч чонук негелдиз хандырылган турар. Бажың ажылың туралаан-ла бир күнүз хөй-ийитинге бараан бо-лушкуну-биле солаан турар кылдыр, оон бугу хевирлерин бистер сайырадыр ужурут бис.

Чурттага тууунуң айтырымын бүрүнү-биле шигээрлээр чорукту Коммунист партия болгаш совет чакал оналал көрүп турар. Ол айтырымың чыгыс-даа ийитиле тургузуу мичагы шигээрлээр шыдаашкан. Ам бисте чурттага тууу көстүп көрбөн калбарышкыны алган. Чүгө сөөдү беш чылдарың дургузунда бөин 50 миллион чыгач кижи чаа чурттага шугун алган. Чурттага бажынарының чедилеш-чорун бис чоокку он чылдарың дургузунда узуткаар умур-луг бис. Ийи он чылдар эртен соонда өгү-биле бүрүз чагайымың туутунган тускайлаң неартира-биле ханды-рылган турар. Анда хамарыштыр 20 чылдарың дургузун-да чурттуң чурттага фонду ху хире катан улагатан ту-рары негетинер. 1961—1965 чылдарда чурттага бажы-нарың ийи шөгү 135 миллион квадрат метр болуп ужурут тургангайын 1976—1980 чылдарга 400 миллион квадрат метр четкен турар кылдыр, чурттага тууунуң чы-да ортумак хемчээли ол хире чөкөр. Программа шынап-ла кайгачык улау-дур!

Бүдүрүлгө болгаш культураның төптери болуп уруг-уруг хоорайларың амык эртер өскө чоорун болдурайың, оларын ол хевэр артырылганын турган, уруг эвес, ортумак чегер-лиг чагайлыгыңа хоорайларың тулуп, сайырадыр херек. Бисте чурттагыч чегерлер «ногач хоорайлар», «сэд хоорайлар» дугайында болдар-биле улам-на чүгөлөшкөн турар ужурут. Чагайымың туутунган чурттага бажы-нарың, транспорт магистралдарың, коммунал-амыдырал, уруглар, култура болгаш спорт албан черлерин амык үнөң хоорайларың кандыг ийи, байлак ногаан улуштыр, сүт хөмчөктерин, арыг агарык өскө черлер кандыг ийи, олар бугу эки шынараарың боттарыңа арааштыр шигежөө-нөк турар.

Амык хүнүн улам кызырың Программаның төлөкчөлдө-дө көрүдүп турар, ол чорук кижилериниң культура-техник-тиг деннелин дүргөн бедилерин, оларын долу үнөң ийи-тиелдизге дөңгөлөшкөн амыктыр. Чеди шактыг, а чамдык амыкларга азы шактыг амык хүнүнчө шигежөө бис бот-тандырылган бис. Баштайгы он чылдарың ийитинде амык шактыг амык хүнүн, азы амыкчаларың кол кезинге хамарыштыр 35 шактыг амык негелдиз болгаш өскө ар-канырга — негелдиз 30 шактыг оон-даа кызыртылган амык хүнү доктаатылган турар. Тургустунуң турар коммунизм чурту дөңгөлөгөң өң кысык амык хүнүнү чурт апар. Күш-ажылды бүдүрүшкүлүгүң өздөң амык шактыг улам ийи кызырың боттандырар арганы бөр.

Ажылчын, албан-хаакчыларга үш негелдиз, оон соонда ай четир төлөкчө шөгү тысырыңың үрүлгүлөң база оон-чөкө кады улгалыр. Болжолчуларга төлөкчө шөгү тысы-рыңың системасы база чоорту негелдиз.

Эштер! Ажылдарың барымдалаар хуваарыңды социали-ст принциптер хире хергежерин барымдалаар коммуни-ст хуваалдык шигээр бис. Анда, материалдык болгаш культуруң чагайлыктарың эбелешкениң алгыда, оон-даа тууак чок баштайгы негелдиз — күш-ажыл бугу кижилерге ий-не амыдыралың негелдиз апарган турарың база херек. Шак ийиди баштайгы негелдиз тургустунушаан шаа-да, амыкчалык күш-ажылчы салымшынында хамар-рыңа чөк коммунист хуваалың «тургузар» хөвүнү орадымышкының болза, бүдүрүлгөни дорайтар мугал чок деннешилгени негелдиз дээни ол болуп ийи. Пар-тия ийиди азымык «айтышкыныңа» шигээрлээр-биле дур.

Ажылдарың барымдалаар култар чорук, келер чээрби чылдарга материалдык болгаш туулурут негелдизлерин ханды-рының кол үндөни болуп хевэр арттар апар дээрин партия көрүп турар. Ажылдарың барымдалаар төлөкчө принцип болза, бүдүрүлгөни көдүрүлгөн күчүлүг чө-сө болуп, ажылчы чонук культура-техниктиг деннелин өс-түрүлгө ийди бербашкан, күш-ажылды биле улам ажылчы-нын артында боттук шыгалдарың чоорту узуткаарыңа ду-залар, чурттагыч чонук арыг орулгаларың өсүрүлгөн чугу-ла үндөни болуп ийитиниң амык-байлалың өздөңдөни хемчээл-биле ажыл төлөкчөниң өң белик болгаш өң чынык деннедилериниң артында ийитиниң чоорту өскөдөриң ханды-рың. Күш-ажылга чүткүлүг моральдык ийди турар бугу хемчээл-биле хөгжүлүп быжыктылган тура, коммунист шигежөөни тургузарың чугула бырамы ажылдарың ба-

рымдалаар хуваарынын принциптер бистер үзүткө чөккө, азымыңа чедир ажылдар ужурут бис.

Чоокку он чылдарың дургузунда-ла ССРЭ-ге төөгүлүг уруг-дузалык сорулга шигээрлээр турар: өздөң ажыл төлөкчөниң ажылчыларың болгаш албан-хаакчыларың катарыңа чөк апар. Күш-ажылды төлөкчөниң ден-недилерин чооктулаштырының чорудуламы деннеге кыл-дыр чорук-биле канчал-даа дөңгөлөшкөн, чүгө дээрге ол чо-рудага мергежилге чөк күш-ажылды мергежилгели күш-ажыл-биле созурулуң үзүткө чөк болбашкан. Күш-ажылды бүдүрүшкүлүгүң бөдөнүң хемчээл-биле мергежил-гели ажылчыларың амык төлөкчө өскө ужурут. Күш-ажылды бүдүрүшкүлүгүң дүргөн бедилер совоктарга күш-ажылды ортумак төлөкчө бо чээрби чылдарга ажылчы-нарыңа боларга дыка бедик темпелер-биле өскөн. Инже-нерлер, техниктер, агрономдар, медицина ажылдакчылары, башкылар болгаш культура ажылдакчылары дөң ийишкени, совет интеллигенцияны ийиди орталдарың амык төлөк-чөни бедилер сорулганы салып турар.

Чонуну чагай амыдыралың көдүрүлгөни өскө аргамы — ийитиниң хергелел фондуларың калбарың улам-на уруг умур-дузалык апар. Ол фондуларың күсели-биле ийитиле-ди бедилериниң артында хуваала аларың күш-ажыл-дын сангында болгаш шынарлыңа хамарыңа чөккө, то-даргайлаарга, халаска болуп турар. Ийитиниң фондулары коммунист хуваалдыже шугу-ла апар чылдар чүгө бол-ганда, күш-ажылды хуула төлөкчөниң боларга, оларын өң-не дүргөн өсүрүниң Программа төлөкчөлдө ийитип тур-ар. Чээрби чылдарың дургузунда ийитиниң хергелел фон-дуларың чылда хемчээли он амык катан — 1960 чылда 24,5 миллиард рубль тургангайын 1980 чылда 255—265 миллиард рубль чедир көвүлдөп деп болуп турар. Чээрби чылдарың түнөлдөң ол фондулар чижел-биле аларга чоңуң орулгаларың бугу түңүлүп деп келип болуп бөр.

Ийитиниң фондуларың өздөңдөни материалдык совоктар-галды болгаш күш-ажылды барымдалаар хуваарынын принциптери-биле шың дүштүрөр чугула. Бу чээрби чыл-дар ийитиниң хергелел фондуларың хөгжүлгөниң дараа-зында кол-кол улагышкынынын Программа төлөкчөлдө көрүп турар: уругларың болгаш күш-ажыл кылды шыдаас бугу-ле кижилерин ийитилгели күсели-биле ажаал-тежээр-ниче чоорту шигээрин, халас өөренири болгаш чонук та-лас медицина хандырылганы, квартираларың, коммунал хандырылганы, коммунал транспортту халас ажылдарың. Уругларың болгаш күш-ажылды кылды шыдаас кижилерин ийитилгели күсели-биле ажаал-тежээр — ол дээрге чаа тургузулгунуң бедик идеалдарыңа дүжүрүп турар чагай бол-гаш буняның херек-тир. Ийиди сорулгалар биске күш четти-нер апар үнөң эгелен турарыңа бистер чооргаларың-даа турар бис, шигер.

Бүгү-ле школарга халас эртенги ийиди чедимчи тургу-зуп, школарга өөрелдиге номинар болгаш школа хев-терин халаска берип шыдаар апарымың ийиди үе ырак эвес. Оон соонда уругларың уруглар асылеринге болгаш садтарыңа, узаткан хүнүгү школарга ажаал-тежээр дөң төлөкчөни бүрүнү-биле дүжүрүп апар. Бир эвес амык үдө уругларың ажаал-тежээр талазы-биле чарылдарың кол-дот кезең ажылчы чоннар боттары төлөп турар болза, ий-чаарга бо чээрби чылдың төңүчүлгө уругларың ажаал-те-жээр болгаш кижилер талазы-биле чарылдарың чижел-биле 75—80 хууун ийитилгели күселиңден үндүрер апар. Уругларың болгаш азың уругларың ажаал-тежээр-ринге күрүнени үндүрер чарылдарың 1961—1980 чыл-дарың дургузунда олон ажык катан көвүдөр.

Уругларың ажаал-тежээр болгаш кижилерин, а ол ийишкени чурттага хандырылганы ийитиле ботунга улам-на улуу-биле ал турар чорук соонда талазы-биле хергелел уруг-уруг-дузалык болуп турар, чүгө дээрге амыкчалар-чуртта-га хергежериниң дөң өскө чоорунуң артымышкынынын бүрүнү-биле узуткаарың хандырып турар. Ол хемчегерли боттандырар чорук өгү-бөдөңдө ийи хөй болганы-биле холбашкан дөң өскө чоруктарың хандырылганы база-ла чеди-рер.

Оң-биле кыды күш-ажыл кылды шыдаас бугу-ле кижи-лерин ийитилгели күсели-биле бүрүн ажаал-тежээр хандырып турар. Песелаларың хемчээлдери чоорту бедилер. Ийитиле кыраан болгаш ийитиле болган кижилер чурттаар пасивност-бажынарың чедилери, оларга хергелел ханды-рылган турар кылдыр ол хире калбарың турар. Күш-ажыл кылды шыдаас бугу-ле кижилериниң пенсия-биле ханды-рылганы чынык азы системаныңче ийи он чылда чоорту шигең болуп.

Ол бугу хемчегериниң түнөлдөң совет кижилериниң калыкшынын улам ийиди үндөңдө болгаш аларың амы-дыралың улазырың өздөңдөң чөгүчүлүк байла-дар тургустунган турар. Калды камтааларың албан чер-лериниң четкилерин калбарың чорук борта улау рольду ойнар. Мергежилгели медицина дузалымызының бугу-ле хевирлеринге хоорайың болгаш кезиниң чурттакчылары-ның хергежерди бүрүнү-биле хандырылган турар. Аарылар-

4. Планиаашкыны болгаш ажыл-агыйны чорударың — коммунист тургузушкунун негелделериниң деннелинче

Эштер! Программа төлөкчөлдө салдыган эң улау со-рулгалар чедимчилгени шигээрлээр турар төлөдө, планиаашкы болгаш ажыл-агыйны чорудары коммунист-тиг калбар-биле тургузуу турарың негелделериниң дүңгөн турарын чедип амык эрежок чугула. Ол ийиди чүгөлө-биле чутажок холбашкан болуп турар: бирөөдө, бүдүрүлгө-ни болгаш туулуштунуң өзүп турар ажок улау хемчээл-дери-биле, ажыл-агый харылааларының хөгжүлгө болгаш хандырылганы-биле; ийиде, шапкын артемиңниң ден-нелинге-биле; үште күш-ажылды канымыңа ажок улау со-лал болгаш культура-техниктиг эскерилгелер-биле; дөңтө, ажыл-агыйны эрелел башкарының демократтыг үндөң-нериниң калбарышкыны-биле болгаш массаларың өзүп ту-рар адепкей-биле.

Бүдүрүлгөни бугу-ле куралдарың шың болгаш үрө-түнчөлдө ажылдарың болгаш күш-ажылды улазылганы канымың коммунист тургузушкунуң негелдиз. «Со-циализм — ол дээрге үчөт-тур» дөң денниң мерген өскөт коммунизм тургузушкунуң үнөңдө улам-на улау ужу-рудузың болуп турар.

Чургайлар мындык чүтүлүп дугайын чутулап турар. Чүгө үлестүр продукцияны бот-үнсөң чигелдериниң алдында камалга бөин кол перспектива үнөңдө 1400-1500 миллиард рубльди азы улау ажыл-агыйның калдык салымшынынын бугу түңүлүп дөңгөтүп үш кезең бөр. Ам бүдүрүлгөгө болгаш туулуштунга хергелелер камалгалы-ның хуу бүрүзү бүдүрүлгөни болгаш амыдырал деннелин негелдиз өздөңдөни хергелел улау үнөр долу болуп өзүп үнөр. Ийчаарга оон-биле чегерлештир, анда болуп көрөгө шоолуг эвес кылдыр сагынылар, планга шың эвес чандыр санаашкы азы хөргөчелерин ажылдарыңа эртерген ра-ционалдык өскө чорук хөй-хөй миллион чидирг болуп турар.

Чээрби чылдар дургузунда ийи триллион рубль капитал салымшыкы — ол дээрге совет эрге-чаргыраның бугу чылдарында салдынганында алы катан хөй болуп турары ол. Ол ийиди улау хемчээлди болуп турла «чеди катан хемче, чаныс катан кес» деп улустун чурчумчаң чугаанын сагы-вай бөзөм-даа кылды болгаш. Эвөш чарылдады үндүрүп тургаш, эң хөй ажыктык чүтүлүп азыр төлөдө, хүнү, кан-чаар, кааа тууларың өң-не ылап саналганы чөккө черле хөржөк. Ол хире хөй чаа тууларың ажылдага кирилериң хуусаларың бичи-даа оокумдарың дыка хөй фонду-ларың ажылга чөк хөй чытырганы ол болуп ийи. Оон-биле кады ол хуусаларың кызырып кээрге, кайы хире хөй куралдарың хосталып, оң күсели-биле планда даш-каар чеге чурттага бажынарың, уруглар албан черлерин, школарың, эмгектелериң, дыштанылга бажынарың ажыл-дага кирип болбас боор!

Эртеме үндөңдөңдө болгаш экономиктиг саналгаларың чаа, улам-на бедик чегерин планиаашкында болгаш ажыл-агый удурутгалында амыдырал болуп негеп турар. Экономиканы болгаш техниканы хөгжүлгөниң айтыры-ларын эртеме

